

ПУТОВАЊЕ, ПРЕЉУБА, ДЕТЕ, АГРЕСИВНОСТ

(Јелена Ленголд: *У шри код Кандинској, Архипелаг, Београд, 2013*)

Нема сумње да збирка прича Јелене Ленголд оставља утисак јединствене целине. Међутим, све оно што низ приповедака најчешће повезује у књигу или циклус (јединствени простор, друштвени миље, приповедач, приповедни поступак итд.) у овом случају недостаје. Готово по свим критеријумима реч је о врло хетерогеној књизи. Истовремено, док у већини збирки приповедака које се читају као целина постоји мноштво различитих судбина чини се да, упркос мноштву различитих приповедних оквира, то није случај са овом. Тачније, док је уобичајено да у збирци приповедака писац испита више од једне судбине, Јелена Ленголд испитује мање од једне. Различити приповедачи и контексти у којима се дешавају приче служе само као средство да се са више страна размотри неколико ауторкиних опсесивних тема. Као да је у питању једна иста прича која се дешава различитим људима и самим тим другачије се и разрешава.

Мада ликови прича Јелене Ленголд воде сасвим различите животе, то није од кључног значаја због тога што ниједна прича не говори о њиховим свакодневним животима. Оне се баве повлашћеним тренуцима, када човек истргнут из своје уобичајене средине и рутине сагледава свет и себе на другачији начин. Свака од ових прича говори о животу унутар живота. Тај повлашћени период у највећем броју прича је путовање. Најчешће је у питању путовање на море. Већ се на овом мотиву може видети како ауторка варира исти мотив у зависности од ликова. У причи „Вила прељубника“ два пара љубавника одлучују да на мору проведу цело лето (по свему судећи у Напуљу). Бораве у вили са базеном, аутомобилом одлазе у потрагу за усамљеним плажама где би дане провели четворо. Насупрот томе у причи „Каменолом“ дат је опис две самохрана мајке које после много година одлазе на море, наравно возом. Међутим, у оба случаја, одлазак на море има сличан ефекат. У првој причи љубавник приповедачице побегне са љубавницом њеног пријатеља и они остају сами. Пошто имају вилу на располагању, приповетка се завршава јасним наговештајима да ће преварени пар ускоро постати љубавни пар, барем док се летовање не доврши. У другој приповеци две пријатељице већ у возу упознају два мушкарца. Како пријатељица приповедачице прва изабере свог љубавника, ова је принуђена да буде са другим (мада јој се он више и допадао, осим што је био зриказ). У оба случаја, посебна ситуација, одсуство из свакодневног живота приморава јунакиње да буду са јединим мушкарцем који им се у том тренутку нађе на располагању. Летовање је време које треба искористити за задовољство и одмор од свакодневног живота, а свест о томе да оно кратко траје ствара императив да се задовољство мора постићи што пре. То је мотив *Carpe diem*,

али сведен на живот у животу, као да унапред постоји уверење да се онај прави, целовити живот никако не може остварити. Док се прва приповетка завршава само наговештајем, у другој долази до непријатног догађаја због ког пријатељице одлучују да не наставе пут на море већ да се врате кући. Брзоплетост са којом су ушле у односе са непознатим мушкарцима говори о њиховој жеђи за животом. На неки начин ова прича је наставак претходне. Стављајући јунакиње у позу у којој мање могу да очекују, Јелена их присиљава да више грабе. Међутим, исти мотив се на неки начин налази и у првој причи јер јунаци који се нађу у Вили прељубника већ су једанпут починили прељубу. Брзина да се особа са којом се ушло у авантуру остави због прве следеће особе супротног пола која се нађе у близини сведочи о томе да прељуба није била последица жеље за том другом особом колико жеља да се побегне из свакодневице. Бекство љубавника у овој причи слично је повратку пријатељица у другој. У оба случаја реч је о одустајању од првобитне намере. Различити исход (одлазак даље и повратак) узроковани су различитим контекстима у којима се налазе ликови у првој и другој причи. Самохране мајке из друге приче се враћају кући јер се морају вратити деци. Преварена прељубница из друге се не може вратити нигде. У тренутку у ком је отишла од куће мислила је само како ће цело лето провести у Вили прељубника. Ту се њени планови завршавају. Нови љубавник је једино што може изабрати као неко решење, не би ли што је више могуће одгодила крај лета.

Путовање такође може бити и повратак као у оквирним причама „So long, Marianne” и „Мања јава”. У првој причи је реч о робијашу који се враћа после одслужене казне и посећује гроб жене коју је убио. Метафорички, свакодневица је затвор а прошлост којој се робијаш из њега може вратити је гробље. Слично томе, у последњој причи збирке, покушај повратка је у сну, али јунакиња бива изгубљена како у времену тако и у простору. У сну је место које тражи осунчано. У стварности, улица коју јунакиња налази је мрачна – по аналогији са првом причом прошлост је мрачна. Ипак, за разлику од прве, ова прича се завршава оптимистички када се јунакиња са супругом враћа колима и тонући у сан пожели да се пробуди у оном осунчаном граду. Није повратак у прошлост тај који води оптимизму већ повратак у садашњост. Слична, мада знатно мања доза оптимизма, може се осетити и на крају приче „Каменолом” када се после незгоде на путу пријатељице сете деце и одлуче да се врате кући. Дете је такође један од битних мотива у овој књизи. У причи „Мања јава” јунакиња о свом сину каже: „А кућа је одавно била препуна њега. Није то било питање простора, имали смо довољно простора. Али наш син је, на неки свој начин, успевао да буде у свим просторијама истовремено. У једној соби је свирала његова музика, у другој му се цедила филтеркафа и цврчала јаја на тигању, трчао је од кухиње до компјутера, мењајући канале на телевизору, заустављајући се да се поново јави на телефон који је звонио и звонио и звонио.” Ова свеprisутност детета кроз целу збирку стоји упоредо са његовим одсуством. Заправо, син се само спомиње, али није присутан у самој причи. Он је рођен и одлази у Америку и то је све, у међувремену траје период његове чудне свеprisутности. Овде би дете било период који раздваја јунакињу од догађаја из прошлости. Када се оно изгуби са сцене веза са њом може бити обновљена. Као у причи „Каменолом”, одсуство детета ствара могућност да се живот другачије осмисли, макар на кратко.

„Ко је овде луд?“ је приповетка у којој је дете присутно. Ова прича одудара од остатка књиге по далеко ведријем тону. Причана из перспективе дечака, она извештава о нетрпељивости између дечаковог оца и момка његове свастике и покушају мајке да их измири што је узрок дуготрајне породичне свађе. После једног комичног инцидента ствари се искомпликују толико да дечак преспава код друга. Међутим, када се врати кући наилази на расположене родитеље који се спремају за излет: „Види какав је диван дан, хвала богу да је већ једном дошло пролеће, више ми се смучила та зима.“ Дечак остаје збуњен. Дечја перспектива не дозвољава читаоцу да непосредно схвати шта је узрок ове промене. Да ли је довољно што је свануо леп дан? Чини се да је ипак битније то што дечак није био кући. У одсуству детета, родитељи су се нашли у несвакидашњој ситуацији. Као у већ поменутој две приповетке одсуство детета ствара простор да се живот поново осмисли, да се догоди један повлашћени тренутак.

Да би се створила посебна ситуација (налик путовању или остајању код куће без детета) неки јунаци Јелене Ленголд, они очајнији, спремни су да се понашају и деструктивно. Приповетка „Мравињак“ почиње реченицом: „Пробудиш се некад и знаш, дан ће бити добар.“ Потом следи прилично мучан опис радног дана у старачком дому док се јунак не врати кући и демолира продавницу здраве хране у суседству. Међутим, прича не почиње реченицом: „Пробудиш се некад и *мислиш*, дан ће бити добар“ већ „Пробудиш се некад и *знаш*, дан ће бити добар“ (подвукао Н. Ж.). Приповедач очигледно прича из перспективе некога ко не зна исход тог дана. Он га, дакле, назива добрим са пуном свећу о његовом исходу. И то је можда оно што је суштина свих ових прича. Основна филозофска идеја у позадини. Смисао се не налази у неком изузетно лепом догађају који се дешава на путовањима, у прељуби и сл. Смисао се налази у самом искакању из свакодневице, бар за тренутак. Да ли је тај искорак позитиван или негативан, није од пресудне важности.

Један од квалитета приповедачког света Јелене Ленголд је у томе што се она слободно креће од реалистичког поступка у неким, до различитих постмодернистичких поступака у другим причама. Од потоњих можда најчешће прибегава откривању поступка, али чини се да је најбоља у тренуцима када причу организује као метафору. Таква је прича „Неприсутан“. Писана у трећем лицу, ова прича саопштава исти догађај из две перспективе. Условно би се могло рећи да је прво перспектива жене, а друго перспектива мушкарца који је отишао из њеног живота. У првој верзији приче њих двоје проживе осам заједничких година, у другој само једно вече. Једно вече може бити велико као осам година зато што постоје повлашћени тренуци. Као у причи „Ко је овде луд?“ за једно вече се дешава преображај који неко са стране не може да разуме. Зато сам и рекао да су перспективе само условно женска и мушка. Разлика између две верзије се може схватити и тако што ће се узети да је друга верзија истинита на спољашњем плану, али да би се описао унутрашњи свет јунакиње прича би се морала испричати у првој верзији. То су два критеријума истинитости. И не би било необично да се јунакиња (ако се одбаци претпоставка да је луда) свесно определи за прву верзију.

Приповетка „Четврти разлог“ врти се око приче о девојци која је добила име по једном од врхова Хималаја који је освојио њен отац. Због болести није у стању да се пење на планине. Упркос томе, заједно са оцем крене да освоји тај врх и умре. При-

поведач онда покушава да нађе објашњење због чега је покушала да уради тако нешто. Сасвим случајно упознаје њеног брата који му каже да постоје четири разлога. Саопшти прва три који не делују ни узбудљиво ни убедљиво и онда долази до четвртог и најважнијег. У том тренутку његова прича бива прекинута неким догађајем и јунак не сазнаје који је то четврти разлог. После доста времена он ипак коначно успева да сазна који је четврти разлог, али га не саопштава читаоцу већ само каже: „Неке спознаје, једноставно, има смисла чекати.“ Једина ствар која се сазнаје из ове последње епизоде је заправо да тај разлог има смисла и да оправдава овај необичан догађај. Ништа више. Међутим, ако се у обзир узме све оно што је речено о повлашћеним тренуцима приликом анализа приповедака из ове збирке, као и чињеница да је један такав подухват свакако изузетно повлашћен тренутак у животу, четврти разлог је више него јасан читаоцу. Једино што се он не може објаснити једном реченицом, па ни једном издвојеном приповетком.

Приче Јелене Ленголд често се заснивају на неком симболу и обилују медитативно-есејистичких делова. Мада сама ауторка, судећи по насловима приповедака („Мравињак“, „Каменолом“, „Затворени капци“) држи до симбола, чини се да они нису ни најважнији ни најуспелији елементи приповедака. Слична симболима је и употреба појединих уметничких дела (слика Кандинског из приче „У три код Кандинског“ и Ханекеовог филма „Скривено“ у причи „Вила прељубника“) као повода за медитацију. Упркос стилској дорађености ових места она успоравају ток приповедања и чине приповетке заморнијим. Поготову због тога што су теме које се покрећу прилично уобичајене (љубав, прељуба, путовање, прошлост и садашњост итд.) и обрађене из перспективе просечних ликова. Наиме, изузев приповетке „Ко је овде луд?“, сви приповедачи прича Јелене Ленголд су нормални, зрели, интелигентни људи. Чак и када они то по опису нису (рецимо приповедач приче „Мравињак“), начин њиховог размишљања одаје глас самог аутора. Прича „Мравињак“ је у томе прилично индикативна, пошто виђење старачког дома пре одговара особи која је два пута отишла некоме у посету него некоме ко тамо одлази свакодневно. Отуда је виђење света дато са дозом сентименталности и дидактике. То је нарочито видљиво тамо где ауторка покушава да квазифилозофски формулише одговоре на питања која је заокупљују, понекад западајући у општа места, као рецимо у насловној причи „У три код Кандинског“. Ево неколико примера: „Некад човек пође на пут да пронађе себе, а некад пак, да изгуби себе“, или „Све се већ десило. Моје данас је само гротеска свих мојих дана“, или „Док се дешава, с понешто ужаса у себи схватамо да управо проживљавамо најдрагоценије тренутке свог живота. И када прође, када мине, кад оде заувек, знамо да ћемо до краја само чекати да се оно осећање понови, али, наравно, неће се поновити, никада.“ За разлику од тога, Јелена Ленголд је веома успешна у оним причама у којима је самим приповедањем предочен одређени став о животу као што су „Ко је овде луд?“, „Мравињак“, „Каменолом“ или „Неприсутан“.